

Pravda a užitečnost / Užitečnost a pravost / Osud (Verhängnis) a „pravost“

Nietzsche napsal v předmluvě k „Přehodnocení všech hodnot“, že se nikdy nesmíme ptát, zda je pravda užitečná („man muß nie fragen, ob die Wahrheit nützt, ob sie Einem Verhängnis wird ...“, 5880, S. 355). Tato jeho formulace však musí být upřesněna, a to hned v několikerém směru. Předně je třeba korigovat možný (ovšem nesprávný) závěr, že pro filosofii jsou některé otázky zapovězeny, v tomto případě tedy otázka, zda je pravda obecně (anebo určitá pravda, tj. určitý pravdivý soud atd.) v nějakém směru (a to znamená také pro někoho nebo pro něco, pro nějaký záměr apod.) užitečná. Rozlišíme-li konkrétní pravdivý soud, pojetí, úmysl, čin atd. na jedné straně a „pravdu samu“ (eventuelně Pravdu), pak o užitečnosti nebo neužitečnosti určité „konkrétní pravdy“ můžeme mluvit a uvažovat naprosto legitimně. Takže první upřesnění: Nietzscheova formulace platí jen o Pravdě, která ještě nebyla nikým „konkretizována“, tj. uplatněna v určité situaci a tak zapojena do někým a nějak vybraných (vyselektovaných, ergo nějak omezených) souvislostí. A potom ovšem není problémem užitečnost Pravdy: Pravda musí (má) být respektována, protože „platí“, protože je závazná, a jakožto taková platí i pro posuzování „užitečnosti“, protože platí i pro posuzování „pravosti“ či „nepravosti“ jak toho, kdo onu užitečnost posuzuje, tak cíle, vzhledem k němuž je ona užitečnost posuzována. Tím se ovšem vztah mezi Pravdou a užitečností nutně obrací: je to Pravda, která rozhoduje o tom, co je vskutku užitečné, zatímco z „užitečnosti“, o které nevíme, zda je vskutku „doopravdy“ (tj. z hlediska Pravdy) užitečná, nelze nikdy usuzovat na pravdivost, a už vůbec ne na Pravdu. Poznání „pravého stavu věcí“ je ovšem vždycky „užitečné“, ovšem užitečné v pravém slova smyslu, tj. užitečné ve světle Pravdy, neboť nás osvobozuje od „iluzí“. Pokud však má někdo za to, že život bez iluzí není možný a že některé iluze jsou pro žití potřebné a nutné, nebude s námi souhlasit. Ale právě ve světle Pravdy se jeho úvaha nutně ukáže jako předsudek a tedy jako cosi škodlivého, nikoli o užitečnosti „iluzí“ svědčícího.

(Písek, 101226-1.)